

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»**

ТРЕНІНГ-КУРС ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Методичні вказівки до практичних занять для здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 «Психологія»
освітньо-професійної програми «Психологія бізнесу та дизайн мислення»

Обговорено і рекомендовано на
засіданні кафедри психології і
креативних індустрій
Протокол № 6
від «31» травня 2024 р.

Чернігів 2024

Тренінг-курс професійного самовизначення. Методичні вказівки до практичних занять для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053«Психологія» освітньо-професійної програми «Психологія бізнесу та дизайн мислення»/ Укл.: Піддубна Ю.В., Чепурна Г.Л. – Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2024. – 19 с.

Укладач:

Піддубна Юлія Василівна, асистент кафедри психології і креативних індустрій

Чепурна Ганна Леонідівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології і креативних індустрій

Відповідальний за випуск: Поленкова М.В., завідувачка кафедри психології і креативних індустрій, доктор економічних наук, доцент

Рецензент: Філіпович В.М., кандидат психологічних наук, на посаді доцента кафедри психології і креативних індустрій Національного університету «Чернігівська політехніка»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади організації і проведення соціально-психологічного тренінгу	6
Практичне заняття №1	6
Практичне заняття №2	7
Змістовий модуль 2. Професійне самовизначення та професійний розвиток особистості	8
Практичне заняття №3	8
Практичне заняття №4	9
Практичне заняття №5	10
Практичне заняття №6	11
Практичне заняття №7	12
Питання до заліку	14
Рекомендована література	17

ВСТУП

Дисципліна є обов'язковою для вивчення дисциплін освітньо-професійної програми «Психологія бізнесу та дизайн мислення» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Дана навчальна дисципліна є теоретичною та практичною основою сукупності знань та вмінь, що формують профіль фахівця в галузі психології бізнесу. Предмет вивчення – професійне самовизначення здобувачів вищої освіти через систему тренінгів.

Мета та цілі курсу. Метою викладання навчальної дисципліни «Тренінг-курс професійного самовизначення» є вивчення особливостей професійного самовизначення, як складного динамічного процесу орієнтації особистості у професійно-трудоному середовищі, розвитку та самореалізації духовних і фізичних можливостей, формування адекватних професійних намірів і планів, реалістичного образу себе, як професіонала.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Тренінг-курс професійного самовизначення» є:

- 1) вивчення сутності та особливостей професійного самовизначення;
- 2) аналіз основних чинників, що впливають на процес професійного самовизначення;
- 3) вивчення процесу професійної ідентифікації як чинника професійного самовизначення;
- 4) дослідження впливу особистісних характеристик на розвиток професійної кар'єри та професійного самовизначення;
- 5) дослідження професійного самовизначення у контексті життєвого самовизначення і активної життєвої позиції особистості.

Здобувач буде володіти професійними знаннями, що дозволять використовувати теоретичні аспекти професійного самовизначення в професійній діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми «Психологія бізнесу та дизайн мислення» ЗВО повинні набути такі компетенції: ІНТ. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов. ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати новими знаннями. ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення. СК12.Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

Результати навчання. Під час вивчення дисципліни ЗВО має досягти або вдосконалити наступні програмні результати навчання (ПРН), передбачені освітньою програмою: ПРН 10. Формулювати думку логічно, доступно,

дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культ оральних особливостей співрозмовника. ПРН 14. Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань у тому числі демонструвати лідерські якості. ПРН 15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку. ПРН 17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

Здобувач буде володіти професійними знаннями, уміннями та навичками, що можуть бути застосовані щодо професійного самовизначення в різних контекстах групової роботи: тематичних груп, бізнес-тренінгів, тренінгів навичок, презентацій, тренінгів особистісного росту тощо.

Навчальним планом передбачено вивчення курсу «Тренінг-курс професійного самовизначення» в таких формах: лекції, практичні заняття, письмова контрольна робота, самостійна робота.

Практичні заняття – ефективна форма закріплення знань і виявлення творчих здібностей студентів. Вони доповнюють і розвивають матеріал лекційного курсу, забезпечують набуття студентами навичок правильного формулювання своїх думок та аргументації переконань, привчають до самостійної та індивідуальної роботи над відповідними літературними джерелами.

Дане видання включає теми і плани практичних занять, запитання і завдання для самостійної роботи студентів, тематику доповідей та презентацій, контрольні питання, питання до заліку, рекомендовану літературу.

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади організації і проведення соціально-психологічного тренінгу

Практичне заняття №1

Сутність, мета та завдання соціально-психологічного тренінгу.

Програма СПТ

Мета – оволодіння ЗВО знаннями щодо сутності, принципів організації і проведення СПТ

Питання до обговорення

1. Поняття, мета та завдання соціально-психологічного тренінгу. Основні характеристики соціально-психологічного тренінгу.
2. Види СПТ та їх характеристика.
3. Етапи проведення тренінгу.
4. Поняття програми тренінгу. Структура програми тренінгу.
5. Поняття групової динаміки. Характеристики групової динаміки.

Ключові поняття: тренінг, соціально-психологічний тренінг, тренер, мета тренінгу, групи зустрічей, балінтовські групи, групи сензитивності, тілесно-орієнтовані групи, програма тренінгу, групова динаміка, групова напруга, фази роботи групи.

Тематика доповідей та презентацій

1. Місце тренінгових практик в сучасному світі.
2. Характеристика основних фаз роботи тренінгової групи.

Контрольні питання

1. Що таке соціально-психологічний тренінг? Яка його мета?
2. Завдання соціально-психологічного тренінгу.
3. Дайте визначення програми тренінгу.
4. Яка структура програми тренінгу?
5. Які елементи групової динаміки Ви знаєте?
6. Опишіть фази роботи групи.
7. Дайте визначення поняттям групової напруги і групової згуртованості.
8. Які етапи тренінгової роботи?
9. Що таке групова напруга? Який механізм її формування?

Практичне заняття №2

Програма тренінгу та вимоги до її оформлення. Групова динаміка та її характеристика

Мета – ознайомлення ЗВО з поняттям програми тренінгу, її елементами та вимогами щодо складання

Питання до обговорення

1. Поняття програми тренінгу. Структура програми тренінгу.
2. Основні вимоги до складання програми тренінгу.
3. Види вправ, що використовуються в соціально-психологічному тренінгу
4. Правила комплектування груп.
5. Поняття групової динаміки. Характеристики групової динаміки.
6. Елементи групової динаміки.
7. Групова напруга та механізм її виникнення.
8. Фази роботи групи та їх характеристика.

Ключові поняття: тренінг, соціально-психологічний тренінг, тренер, мета тренінгу, групи зустрічей, балінтовські групи, групи сензитивності, тілесно-орієнтовані групи, програма тренінгу, групова динаміка, групова напруга, фази роботи групи.

Тематика доповідей та презентацій

1. Групова напруга та групова динаміка, механізм виникнення та особливості протікання.
2. Характеристика основних фаз роботи тренінгової групи.

Контрольні питання

1. Що таке соціально-психологічний тренінг? Яка його мета?
2. Завдання соціально-психологічного тренінгу.
3. Які елементи групової динаміки Ви знаєте?
4. Опишіть фази роботи групи.
5. Дайте визначення поняттям групової напруги і групової згуртованості.
6. Які етапи тренінгової роботи?
7. Що таке групова напруга? Який механізм її формування?

Змістовий модуль 2. Професійне самовизначення та професійний розвиток особистості

Практичне заняття №3

Поняття професійного самовизначення

Мета – ознайомлення ЗВО з поняттям, сутністю та основними методологічними підходами до проблеми професійного самовизначення

Питання до обговорення

1. Наукові підходи до проблеми особистісного самовизначення – філософсько-психологічний, психолого-культурологічний та соціологічний та їх характеристика.
2. Співвідношення понять «самовизначення», «самоактуалізація», «самореалізація», «самотрансценденція».
3. Основні підходи до розуміння професійного самовизначення та їх коротка характеристика.
4. Професійне самовизначення, як вид особистісного самовизначення (Д. Леонт'єв).
5. Етапи професійного самовизначення за М. Пряжніковим.

Ключові поняття: тренінг, соціально-психологічний тренінг, тренер, мета тренінгу, групи зустрічей, балінтовські групи, групи сензитивності, тілесно-орієнтовані групи, програма тренінгу, групова динаміка, групова напруга, фази роботи групи, професійне самовизначення, професійний розвиток, самоактуалізація, самотрансценденція.

Тематика доповідей та презентацій

1. Піраміда потреб А. Маслоу та тлумачення самореалізації.
2. Професійне самовизначення: основні підходи до розуміння.

Контрольні питання

1. Дайте визначення поняттю професійне самовизначення.
2. Які підходи до розуміння поняття професійного самовизначення Вам відомі? Опишіть їх суть.
3. Коротко опишіть наукові підходи до поняття професійного самовизначення.
4. Які етапи професійного самовизначення Вам відомі?
5. Теорії самовизначення Пряжнікова та Леонт'єва.

6. Як співвідносяться поняття професійної ідентифікації та самоактуалізації?

Практичне заняття №4

Професійне становлення особистості

Мета – ознайомлення ЗВО з особливостями професійного становлення особистості

Питання до обговорення

1. Поняття професійного становлення особистості.
2. Диференційно-діагностичний напрям досліджень професійного розвитку.
3. Психодинамічний підхід до вибору професії.
4. Типологічна теорія професійних типів Дж. Холланда.
5. Етапи професійного розвитку Д. Сьюпер.
6. Стадії професійного становлення особистості за Е. Зеєром.

Ключові поняття: тренінг, соціально-психологічний тренінг, тренер, мета тренінгу, групи зустрічей, балінтовські групи, групи сензитивності, тілесно-орієнтовані групи, програма тренінгу, групова динаміка, групова напруга, фази роботи групи, теорія професійних типів, діагностично-диференційний вибір професії, мотив, професія, кар'єра, престиж та імідж професії, професійне становлення.

Тематика доповідей та презентацій

1. Професійне самовизначення і професійна ідентифікація – спільне та відмінне.
2. Професійне самовизначення з психологічної точки зору.

Контрольні питання

1. Які підходи до розуміння професійного самовизначення Вам відомі?
2. Диференційно-діагностичний напрям досліджень професійного розвитку – основні аспекти.
3. В чому суть психодинамічного підходу до вибору професії?
4. Типологічна теорія професійних типів Дж. Холланда, основні положення.
5. Які етапи професійного розвитку визначив Д. Сьюпер?

6. Які стадії професійного становлення особистості за Е. Зеєром?
7. Які зовнішні умови професійного самовизначення?

Практичне заняття №5

Умови професійного самовизначення

Мета – ознайомлення ЗВО з умовами професійного самовизначення

Питання до обговорення

1. Зовнішні умови професійного самовизначення.
2. Престиж професії.
3. Діяльність особистості із самовизначення і самореалізації в професії.
4. Домінуючі мотиваційні тенденції у виборі професії.
5. Показники професійного самовизначення: особливості процесу вибору професії, уявлення про обрану професію, особливості процесу навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові поняття: теорія професійних типів, діагностично-диференційний вибір професії, мотив, професія, кар'єра, престиж та імідж професії, професійне становлення, професійне самовизначення, професійна ідентифікація та ідентичність, мотиви, цілі, цінності, самореалізація, уявлення, образи професії.

Тематика доповідей та презентацій

1. Професія психолога – переваги та недоліки.
2. Особливості та специфіка діяльності психолога в Україні.

Контрольні питання

1. Які умови зовнішнього професійного самовизначення Ви знаєте? Охарактеризуйте їх.
2. Що таке престиж професії? Як він визначається?
3. Які чинники впливають на престиж професії?
4. Чи вважаєте Ви свою професію престижною?
5. Як здійснюється професійна самореалізація в професії?
6. Що таке професійне самовизначення?
7. Які фактори впливають на професійне самовизначення?
8. Мотиви вибору професії - сутність та характеристика.
9. Які показники професійного самовизначення?
10. Скільки часу триває професійне самовизначення?

Практичне заняття №6

Професійна ідентифікація як складова професійного самовизначення

Мета – ознайомити ЗВО з поняттям, сутністю та значенням професійної ідентифікації

Питання до обговорення

1. Поняття професійної ідентифікації та ідентичності.
2. Психологічні та соціологічні теорії у поясненні професійної ідентичності та їх характеристика.
3. Види професійної ідентифікації та їх сутність.
4. Функції професійної ідентифікації та їх характеристика.
5. Професійна ідентифікація як складова професійного самовизначення та її значення для фахівця.

Ключові поняття: теорія професійних типів, діагностично-диференційний вибір професії, мотив, професія, кар'єра, престиж та імідж професії, професійне становлення, професійне самовизначення, професійна ідентифікація та ідентичність, мотиви, цілі, цінності, самореалізація, уявлення, образи професії, стійка, нестійка ідентифікація, позитивна, негативна, соціальна ідентифікація.

Тематика доповідей та презентацій

1. Компоненти професійної ідентифікації за Л.Б. Шнейдер.
2. Характеристика основних видів професійної ідентичності у науковій літературі.

Контрольні питання

1. Дайте визначення поняттю професійної ідентифікації.
2. Що таке професійна ідентичність?
3. В чому відмінність між професійною ідентифікацією та ідентичністю.
4. Які теорії професійної ідентичності Ви знаєте? Охарактеризуйте їх.
5. Які види професійної ідентифікації існують. Дайте коротку характеристику.
6. Які функції професійної ідентифікації Ви можете назвати?
7. Яке значення професійної ідентифікації для фахівця?
8. Чи є професійна ідентифікація частиною професійного самовизначення? Відповідь обґрунтуйте.

Практичне заняття №7

Аналіз професійного стандарту «Психолог». Професійна культура психолога

Мета – ознайомити ЗВО з професійним стандартом «Психолога» та особливостями професійної культури психологів.

Питання до обговорення

1. Професійний стандарт «Психолог».
2. Мета професійної діяльності. Завдання професійної діяльності.
3. Місце професії в структурі установи, організації.
4. Умови праці та їх характеристика.
5. Перелік трудових функцій та необхідних професійних компетенцій.
6. Нормативно-правова база, що регламентує діяльність.
7. Поняття професійно-важливих якостей. Система мотивації та ціннісні орієнтації психологів.
8. Прагнення до професійного розвитку та наявність професійно важливих якостей та цінностей.
9. Поняття спілкування та комунікації. Структура спілкування. Види спілкування та їх характеристика. Особливості професійного спілкування психолога у професійній діяльності.

Ключові поняття: теорія професійних типів, діагностично-диференційний вибір професії, мотив, професія, кар'єра, престиж та імідж професії, професійне становлення, професійне самовизначення, професійна ідентифікація та ідентичність, мотиви, цілі, цінності, самореалізація, уявлення, образи професії, професійний стандарт, умови праці, вимоги професії, професійні компетенції, професійна культура, професійно-важливі якості, цінності професії, мотивація, професійно-важливі якості, спілкування, комунікація, перцепція.

Тематика доповідей та презентацій

1. Комунікативна складова спілкування психолога.
2. Професійні ризики, пов'язані з професією психолога.
3. Типові помилки психолога-початківця та їх характеристика.

Контрольні питання

1. Які документи регламентують діяльність «психолога»?
2. Яка мета професійної діяльності психолога?

3. Які завдання професійної діяльності психолога?
4. Що таке ПВЯ і які з них є важливими для психолога?
5. Що таке спілкування?
6. Які функції спілкування Ви знаєте?
7. Які види спілкування Ви можете назвати? Охарактеризуйте їх.
8. Які умови праці психолога?
9. Якими професійними компетенціями мають володіти психологи?
10. Опишіть базові цінності професії психолога.

Питання до заліку

з дисципліни «Тренінг-курс професійного самовизначення»

1. Поняття «соціально-психологічний тренінг».
2. Історія виникнення тренінгових груп.
3. Мета та завдання соціально-психологічного тренінгу. Основні характеристики соціально-психологічного тренінгу.
4. Види СПТ.
5. Етапи проведення тренінгу.
6. Принципи роботи тренінгових груп. Принципи спілкування в тренінгових групах.
7. Загальні вимоги до організації та проведення соціального-психологічного тренінгу.
8. Види тренінгових груп та їх характеристика
9. Групи зустрічей та їх характеристика.
10. Балінтовські групи та їх використання.
11. Групи сензитивності та їх характеристика.
12. Тілесно-орієнтовані групи та їх характеристика.
13. Психодинамічні групи та їх особливості.
14. Тренер в СПТ – основні вимоги до особистості тренера.
15. Види технік, що використовуються під час роботи в тренінгових групах.
16. Поняття програми тренінгу. Структура програми тренінгу.
17. Основні вимоги до складання програми тренінгу.
18. Види вправ, що використовуються в соціально-психологічному тренінгу.
19. Правила комплектування груп.
20. Поняття групової динаміки. Характеристики групової динаміки.
21. Елементи групової динаміки.
22. Групова напруга та механізм її виникнення.
23. Фази роботи групи та їх характеристика.
24. Наукові підходи до проблеми особистісного самовизначення – філософсько-психологічний, психолого-культурологічний та соціологічний та їх характеристика.
25. Співвідношення понять «самовизначення», «самоактуалізація», «самореалізація», «самотрансценденція».
26. Професійне самовизначення як вид особистісного самовизначення (Д. Леонт'єв).
27. Етапи професійного самовизначення за М. Пряжніковим.

28. Піраміда потреб А. Маслоу та тлумачення самореалізації.
29. Диференційно-діагностичний напрям досліджень професійного розвитку.
30. Психодинамічний підхід до вибору професії.
31. Типологічна теорія професійних типів Дж. Холланда.
32. Етапи професійного розвитку Д. Сьюпер.
33. Стадії професійного становлення особистості за Е. Зеєром.
34. Зовнішні умови професійного самовизначення.
35. Престиж професії.
36. Діяльність особистості із самовизначення і самореалізації в професії.
37. Домінуючі мотиваційні тенденції у виборі професії.
38. Показники професійного самовизначення: особливості процесу вибору професії, уявлення про обрану професію, особливості процесу навчання у вищому навчальному закладі.
39. Професія психолога – переваги та недоліки.
40. Поняття професійної ідентифікації та ідентичності.
41. Психологічні та соціологічні теорії у поясненні професійної ідентичності та їх характеристика.
42. Види професійної ідентифікації та їх сутність.
43. Функції професійної ідентифікації та їх характеристика.
44. Професійна ідентифікація як складова професійного самовизначення та її значення для фахівця.
45. Компоненти професійної ідентифікації за Л.Б. Шнейдер.
46. Характеристика основних видів професійної ідентичності у науковій літературі.
47. Самосвідомість як умова професійного розвитку особистості.
48. Поняття та структура Я-концепції особистості.
49. Поняття та значення самопрезентації особистості.
50. Теорії самопрезентації.
51. Самопрезентація як спосіб створення позитивного іміджу особистості.
52. Стратегії і техніки самопрезентації І. Джонса, Т. Піттман.
53. Поняття професійно-важливих якостей.
54. Система мотивації та ціннісні орієнтації психолога.
55. Альтруїстична мотивація в психології.
56. Прагнення до професійного розвитку та наявність професійно важливих якостей та цінностей.
57. Поняття спілкування та комунікації. Структура спілкування.
58. Види спілкування та їх характеристика.

59. Особливості професійного спілкування у сфері психології.

60. Комунікативна культура та організаторські якості соціальних працівників.

Рекомендована література

Основна

1. Афанасьєва Н.Є., Перелигіна Л.А. Теоретико- методологічні основи соціально-психологічного тренінгу / Н.Є. Афанасьєва, Л.А. Перелигіна/ Навчальний посібник [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/4053/1/%D0%9C%D0%A1%D0%9F%D0%A2%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>.
2. Баріхашвілі І. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення / І.І. Баріхашвілі, М.П. Ворона, І.М. Старіков. – Миколаїв : Атол, 2006. – 223 с.
3. Івашньова С.В. Як підготувати та провести ефективний тренінг. Практичний порадник / С.В. Івашньова. – Ранок.- 2019. – 80 с.
4. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості : монографія / С.Д. Максименко. – К. : КММ, 2006. – 255 с.
5. Мілютіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2004. — 192 с.
6. Подшивалкіна В. Соціально-психологічний практикум / В. Подшивалкіна, К. Дементьєва. – КНТ. – 2019. – 104 с.
7. Super D.E. The psychology of careers / D.E. Super. – N.-Y. : Harper & Brothers, 2007. – 432 p.

Додаткова

1. Блинова О. Є. Соціально-психологічні засади дослідження кризи професійної ідентичності фахівців / О. Є. Блинова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія : Психологічні науки. – Херсон : Гельветика, 2016. – Вип. 6. – Т. 2. – С. 116 – 121.
2. Блинова О.Є. Соціально-психологічні засади самовизначення особистості в професіях соціономічного типу / О.Є. Блинова, Н.Є. Завацька, Л.С. Пілецька // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. – № 1(45). – С. 19 – 28.
3. Большакова А.М. Інноваційний потенціал та система самоприйняття і самоставлення студентів у професійній сфері / А.М. Большакова // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. – серія : Психологія. – Т.17. – Вип. 8(20). – 2012. – С. 347 – 353.

4. Большакова А.М. Особистісна реалізованість і ставлення студентів до себе у професійній сфері / А.М. Большакова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Серія психологічна. – № 1. – 2012. – С. 103 – 113.
5. Бородулькіна Т. О. Вплив образу професії на становлення професійної ідентичності особистості / Т. О. Бородулькіна // Проблеми заг. та пед. психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2007. – Т. 9, Ч. 2. – С. 39 – 47.
6. Бочелюк В.Й. Соціально-психологічні аспекти саморозуміння особистості в професійному спілкуванні / В.Й. Бочелюк та ін. // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – № 3(41). – Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – С. 26 – 33.
7. Браніцька Т.Р. Загальна характеристика фахівця соціономічної професії / Т.Р. Браніцька // Зб. наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2012. – № 6. – С. 25 – 28.
8. Венгер Г.С. Самоактуалізація майбутнього фахівця соціальної сфери / Г.С. Венгер // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – № 1(39). – Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – С. 36 – 45.
9. Журба А.М. Аналіз категорій професійного самовизначення та професійних криз особистості у науковому просторі / А.М. Журба, К.Б. Аксенченко // Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира 175 Даля. – Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. – № 1(45). – С. 29 – 38.
10. Ковальчук З.Я. Особливості моделювання психологічних захистів в професійній діяльності соціономічного типу / З.Я. Ковальчук // Психологія професійної безпеки: технології конструктивного самозбереження особистості : кол. монографія / О. Лазорко, Ж. Вірна, Л. Акімова [та ін.] ; за заг. ред. Ж. Вірної. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 97 – 109.
11. Липова Л. Самовизначення особистості в контексті інтеграції України до європейського інтелектуального простору / Л. Липова, М. Войцехівський, В. Малишев // Шлях освіти. – 2009. – № 1. – С. 2 – 6.
12. Максимчук Н.П. Вплив цінностей на професійне самовизначення молоді / Н.П. Максимчук // Проблеми сучас. психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка ; Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 1. – С. 125 – 136.

13. Массанов А. В. Алгоритм подолання психологічних бар'єрів у професійному самовизначенні особистості / А. В. Массанов // Наука і освіта. – 2007. – № 8/9. – С. 112 – 115.
14. Мороховська У.Л. Розвиток мотиваційних складових професійного самовизначення майбутніх психологів: автореф. дис. ...канд. психол. наук : 19.00.07 / Уляна Любомирівна Мороховська. – К., 2011. – 20 с.
15. Мосол Н. О. Професійне самовизначення як етап професійної соціалізації / Н. О. Мосол // Проблеми заг. та пед. психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2006. – Т. 8, вип. 2. – С. 200 – 205. 147.
16. Неїжпапа Л.С. Професійне самовизначення майбутніх соціальних педагогів в системі навчально-виховної роботи університету: дис. ...канд.пед.наук : 13.00.05 /Людмила Станіславівна Неїжпапа. – К., 2013. – 247 с.
17. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості: Монографія / Е.О. Помиткін. – К. : Наш час, 2007. – 280 с. 165.
18. Савчук О.А. Основні психологічні теорії особистісного і професійного самовизначення (на прикладі фахівців соціальної сфери) / О.А. Савчук // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – № 3(41). – Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – С. 101 – 109.
19. Скалько О. В. Індивідуально-психологічні особливості та вибір професії. Типові помилки професійного самовизначення / О.В. Скалько // Матеріали наук.-практ. конф. «Науково-методичні засади формування ключових компетенцій» / Ін-т педагогіки АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України [та ін.]. – К., 2008. – С. 293 – 299.